

6.3 Knygnešiai ir „Vargo mokykla“

Daraktorius – mokytojas, dirbęs spaudos draudimo laikotarpiu (1864–1904 m.) Lietuvoje veikusiose slaptosiose mokyklose.

Knygnešystė – XIX a. Lietuvos istorijos fenomenas, nukreiptas prieš carinės Rusijos vykdytą lietuviškos spaudos ir raidyno draudimo politiką, trukusią 40 metų. Tai – lietuviškų leidinių spausdinimas užsienyje, daugiausia tuometinėje Prūsijoje, Mažojoje Lietuvoje bei Amerikoje, nelegalus gabenimas per sieną ir platinimas. Persekiota rusų valdžios.

Po 1863 m. sukilimo, uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškais raštmenimis, buvo uždaromos ir prie bažnyčių veikusios lietuviškos mokyklos. Rusijos valdžia siekė pertvarkyti Lietuvos švietimą ir jį panaudoti **rusinimo** tikslams. Per mokyklas tikėtasi įdiegti rusišką savimonę ir ugdyti vietos gyventojus lojaliais imperijos valdiniais. Šiam tikslui pasirinktos pirmiausia pradžios mokyklos. Tačiau lietuviai nepakluso ir šiam įsakymui – kaimuose imtos steigti pačių valstiečių išlaikomos slaptos mokyklėlės. Tokios mokyklėlės mokytojas buvo vadinamas **daraktoriumi**, o mokomasi buvo iš **knygnešių** atneštų knygų. Daraktorių amžius, išsilavinimas ir socialinė kilmė buvo įvairi. Daugiausia mokė valstiečiai, bajorai, atsargos kariai – buvę eiliniai, puskarininkiai, felčeriai, kurių dauguma buvo kilę iš valstiečių. Mokė ir moterys. Mokyta skaityti ir rašyti gimtąja kalba, tikybos, aritmetikos pagrindų, kartais geografijos ir istorijos. Istoriko Vytauto Merkio skaičiavimais, spaudos draudimo metais Vilniaus ir Kauno gubernijose dirbo apie 4800 daraktorių.

Petro Rimšos skulptūra „Lietuvos mokykla 1864–1904“, dar vadinama „Vargo mokykla“

Juozo Zikaro „Knygnešys“ Karo muziejaus (Kaunas) sodelyje, 1939 m.

6.3 Knygnešiai ir „Vargo mokykla“

1. Atsakykite į klausimus.

1. Koks buvo caro valdžios požiūris į lietuviškas mokyklas?
2. Paaiškinkite, kodėl lietuviai stengėsi išlaikyti lietuviškas mokyklas.
3. Kuo buvo ypatingos daraktorių mokyklos?

2. Perskaitykite tekstą apie slaptąsias mokyklas. Parinkite ir į tuščias vietas įrašykite tinkamus žodžius: *persekiojo, slaptai, kilnojamą, piemenukus, troboje, skaityti, baudos, maistu, daraktorių, klebonijose.*

Įteisintam mokymui negimtąja kalba tėvai priešinosi ir _____ mokė vaikus namie bei organizavo slaptąsias mokyklas. Namuose vaikus slaptai mokė dažniausiai motinos arba valstiečiai samdydavo mokytoją, vadinamąjį _____.

Caro valdžia slaptas mokyklas _____, už slaptą mokymą buvo numatytos didžiulės _____, todėl ypač rūpintis jų saugumu. Slaptosios mokyklos buvo dviejų tipų: pastovios ir _____. Pastovios mokyklos įsikurdavo _____ arba slaptos mokytojo namuose, tačiau dažniausiai vaikai rinkdavosi kas savaitę tai vieno, tai kito valstiečio _____. Daraktorius irgi dažniausiai gyveno ir maitinosi pas tą valstietį, kurio troboje įsikurdavo mokykla. Už daraktoriavimą būdavo atsilyginama _____, drabužiais ir pinigais.

Slapto mokymo lygis, jo turinys, organizacija ir metodika priklausė nuo daraktorių, kurių amžius ir išsilavinimas buvo labai įvairus, tačiau didelė dalis mokėjo tik _____. Užnemunėje daraktoriavo nemažai lietuvių mokytojų. Baigę pamokas valdiškoje mokykloje, čia pat slapta mokydavo vaikus gimtąja kalba. XIX a. pabaigoje į slaptą mokymą įsitraukė nauja inteligentų karta. Slaptosios mokyklos paprastai dirbdavo 3–8 mėn. per metus, pasibaigus lauko darbams. Tačiau kai kurie daraktoriai mokė ir bandą ganiusius _____ ganyklose arba per pietus. Mokyta skaityti ir rašyti gimtąja kalba, kartais skaičiuoti, maldų, daugelyje mokyklų – dar ir rusų bei lenkų kalbų.

6.3 Knygnešiai ir „Vargo mokykla“

3. Atlikite užduotis.

1. Internete raskite ir apžiūrėkite Lietuvos švietimo istorijos muziejaus ekspoziciją. Padiskutuokite, kaip per šimtmečius keitėsi mokymosi aplinka, informacijos šaltiniai.
2. Raskite švietimo istorijos muziejų savo mieste ar apylinkėse ir jį aplankykite su klasės draugais.

Rokiškio krašto muziejuje vyksta edukacinė programa „Slaptoji mokykla“. Mokiniai susipažįsta su primityviomis mokymo priemonėmis, bando rašyti žąsies plunksna.

TAI ĮDOMU!

Kino filmo „Knygnešys“ (režisierius Jonas Trukanas) premjera buvo 2011-ųjų kovo 19 d. festivalyje „Kino pavasaris“. Dabar filmas nemokamai prieinamas internetu.

4. Raskite ir peržiūrėkite filmą „Knygnešys“. Aptarkite jį su klasės draugais. Naudodamiesi „PowerPoint“ programa sukurkite pristatymą apie šį filmą.

6.3 Knygnešiai ir „Vargo mokykla“

5. Perskaitykite šaltinį.

Knygnešių karaliumi tituluojamas Jurgis Bielinis buvo ieškomiausias Lietuvoje spaudos kontrabandininkas – už jo galvą žadėta solidi premija. Bet ne kiekvienas, spaudos draudimo laikais atsivertęs lietuvišką leidinį, žinojo, kiek dėl to paaukoti tenka žmonėms, tas knygas atgabenantiems. Beveik dešimt metų Jurgis Bielinis buvo ieškomas policijos, tačiau sugebėjo neįkliūti arba įkliuvęs pabėgti. Sklando daugybė legendų apie jo apsukrumą, drąsą ir išgyventus sunkumus. Pasakojama, kad Bielinui tekę nuo policininkų ir krosnyje slėptis, ir po žmonos sijonu tupėti, ir prūde gulėti... Dabar nebesužinosime, kurie iš tų pasakojimų tikri, o kurie – pagražinti, tačiau niekas neabejoja, kad lietuviškų knygų platintojo duona buvo labai sunkiai uždirbama.

Pagal Giną Viliūnę „Nesugaunamasis Jurgis Bielinis – maskavimosi ir konspiracijos meistras“

6. Remdamiesi šaltiniu, vadovėlio tekstu ir papildomais informacijos šaltiniais atsakykite į klausimus.

1. Kokios buvo knygnešystės atsiradimo priežastys?
2. Kaip knygnešiai kirsdavo sieną?
3. Kur buvo slepiamos knygos?
4. Kaip manote, kodėl tarptautinė kultūros, švietimo ir mokslo organizacija UNESCO knygnešystę pripažino unikaliu istoriniu fenomenu? Atsakymą argumentuokite.
5. Kaip manote, ar filmo „Knygnešys“ veikėjai Mažvydas ir Jurgis yra istorinės asmenybės, ar tik filmo scenarijaus autoriaus vaizduotės kūriniai? Atsakymą argumentuokite.

Knygnešys Vincas Juška